

Bidrag till kännedom om Gotska Sandöns fjärilfauna. III

Horisme aemulata Hb., svensk art, bofast på Gotska Sandön Biotopernas karaktärsformer. Nyfynd för ön

AV BROR HANSON

I min artikel i denna tidskrift, häfte 3—4, 1962 samt motsvarande häfte 1963 omtalar jag fyndet av en för Sverige förut okänd mätarfjäril, *Horisme aemulata* Hb. Exemplaret, en ♀, togs 20/7 1960 på den så kallade »kapellängen» eller »planteringen» c:a 500 m. från fyrsamhället på Gotska Sandön. Ängen ligger vid kapellet i »stora lövskogen» eller »idemoren». Jag sökte sedan åren 1961 samt 1964 att återfinna arten på denna lokal men utan framgång. Min övertygelse, att arten vore bofast på ön, behöll jag emellertid.

Med kännedom om att *Horisme*-arterna brukar leva av Ranunculacéer började jag sedan söka mera planmässigt. I stora urskogen växer rätt mycket blåsippor samt på ett område i utkanten av ängen rikligt med smörblommor (*R. acris*). Enstaka exemplar av kustruta (*Thalictrum kochii*) förekommer, samt på ett sandigt parti av ängen några få stånd av fältsippa (*Anemone pratensis*). Den sistnämnda har eljest sin växtplats på stranddynerna, där den förekommer rikligt.

Horisme-arterna *tersata* Schiff. och *vitalbata* Schiff. finns även på ön. *H. tersata* förekommer varje säsong på kapellängen och kan där tänkas leva av blåsippa eller smörblomma, *H. vitalbata* lever på fältsipporna, och kan lätt fångas massvis på sina håll bland stranddynerna. Men där fås *H. aemulata* ej. Det återstod då en möjlighet, att arten kunde leva på kustruta. Denna växer nämligen i individrika samhällen på ön, men huvudsakligen inom sydvästra delen eller ungefär söder om en linje dragen från den gamla nationalparkens södra gräns vid havet till Tärnudden. Fyndet 1960 av *H. aemulata* från kapellängen skulle då vara ett mera tillfälligt exemplar på denna lokal.

En utflykt gjordes till södra delen av ön och fångstlampan ställdes upp på en plats belägen c:a 1 km. NNO Hamnudden. Här fanns ett vidsträckt område inne i gles tallskog blandad med höga enar, där örtvegetationen utgjordes huvudsakligen av *Thalictrum*. På denna lokal infångades 20/7 1964 en ♂ av *Horisme aemulata* Hb. Platsen ligger 5 km. SSO om den första lokalen på ön för arten. En senare undersökning av genitalia hos detta exemplar bestyrker ytterligare identiteten hos den tidigare funna honan. Fyndet gör det dessutom sannolikt, att artens näringsväxt på ön är kustruta.

Cidaria corylata Thnbg. ♀, med abnorm vänster bakvinge. Spännvidd 28 mm. Se texten.

Det får nog anses möjligt, att *H. aemulata* har funnits på ön lika länge som de bekanta, fridlysta skalbaggar, med liknande utbredning, som lever där. Det kan givetvis också tänkas, att den kommit dit senare. Av flera skäl, som jag tidigare berört (1963), förefaller detta dock mindre troligt.

Tyvärre hade jag ej möjlighet att göra fler nattfångster på denna del av ön. Det synes mig emellertid redan nu till fullo klarlagt, att arten är bofast på Gotska Sandön. Den förtjänar därför ett svenskt namn. De båda av mig funna djuren är mycket svagt tecknade, och det är troligt, att det skall visa sig, att den ras, som lever på ön, normalt har detta utseende. Tvärlinjerna hos exemplaren är nästan helt försvunna. Kvar står endast de mycket karakteristiska raderna av mörka punkter på vingribborna, särskilt tydligt framträdande på bakvingarna. Jag föreslår därför för arten namnet Punkterad strimmätare.

Fångsten på fyndplatsen för *aemulata* utgjordes för övrigt av följande arter. För ön »nya» former kommer då genomgående, liksom senare i artikeln, att vara tryckta med fetstil: *Sphinx pinastri* L., *Dendrolimus pini* L., *Scopula ternata* Schrank, *S. decorata violata* Schiff., *Sterrrha inornata* Haw., *Cidaria obeliscata* Hb., *Eupithecia intricata* Zett., *E. sobrinata* Hb. (i mängd), *Semiothisa liturata* Cl., *Boarmia lichenaria distinctaria* Hanson, *B. jubata* Thnbg., *Bupalus piniarius* L., *Lithosia deplana* Esp., *L. pygmaeola pallifrons* Zell., *Selagia spadicella* Tr., ***Evergestis straminalis*** Hb., *Scoparia ambigua* Tr., ***Pyrausta purpuralis*** L., *Evetria pinicolana* Dbld., *Argyroproce metallicana* Hb., ***A. dissolutana*** Stange, *Semasia hypericana* Hb. Flertalet av dessa arter lever på tall, en eller lavar och de återstående på växter, som kan tänkas finnas nära fyndlokalen. Endast *Scopula violata* kan möjligen ha kommit från något längre avstånd.

Under min vistelse på ön 3/7—24/7 1964 gav även övriga fångstlokaler en del av intresse. Kapellängen var som vanligt art- och individrikast. Detta är helt naturligt på grund av den omväxlande vegetationen där och närmast omkring. Denna utgöres av ek, björk, asp, hassel, tall, en, och en relativt artrik örtflora. Särskilt karakteristiska för lokalen var följande arter: *Polyommatus idas* L., *Charaeas graminis* L. Den sistnämnda kan knappast existera annat än på platser med sammanhängande gräsvegetation. Sådan finns på Gotska Sandön nästan enbart på de platser, som varit föremål för mänsklig verksamhet (kapellängen, fyrplatsen, gamla gården). Samma förhållande torde gälla *Procus bicolorius* Vill., som här förekommer i mängd. Ytterligare

för lokalen karakteristiska arter är: *Hoplodrina alsines* Brahm., *Hydroecia nordströmi* Horke., *Cidaria truncata* Hufn., *C. tristata* L., *C. furcata* Thnbg., *Lomaspilis marginata* L., *Campaea margaritata* L., *Boarmia lichenaria*, Hufn., *B. jubata* Thnbg., *B. roboraria* Schiff. Samtliga nämnda arter ha här god tillgång till sina näringsväxter. Även för de lavätande Boarmia-arterna finns gott om näring i trädslavar av olika slag. Vidare är *Crambus contaminellus* Hb., *C. pinellus* L., *C. hortuellus* Hb., *Scoparia ambigualis* Tr., *Pyrausta fuscalis* Schiff., *P. hyalinalis* Hb., *Pandemis ribeana* Hb., *Cnephasia incarnana* Sph., *Scoparia arundinata* Thnbg., *Argyroploce lacunana* Dup., *Gelechia distinctella* Z. samt **Eucosme incarnana** Hw. vanliga på ången.

Bland mera enstaka fynd härifrån förtjänar följande nyheter att framhållas: **Euxoa nigricans** L., **Agrotis clavis** Hufn., **Eurois prasina** F., **Apamea fucosa** Frr., **Zanclognatha tarsipennalis** Tr., **Cidaria pectinataria** Kn., **C. alchemillata** L. (4 ex.), **C. blandiata dilacerata** Zett., **Eupithecia exigua** Hb., **E. absinthiata** Cl., **E. dodoneata** Gn., **Epione vespertaria** F., **Pyrausta lutealis** Hb., **P. prunalis** Schiff., **Phalonia dubitana** HS., **Apotomis capreana** Hb., **Argyroploce branderiana** L., **A. bipunctana** F., **Spilonota ocellana** F., **Eucosme expallidana** Hw., **E. incarnana** Hw., **Eustaintonia pinicolella** Dup., **Coleophora taenipenella** HS., **C. argentula** Z., **Hyponomeuta evonymellus** L., **Argyresthia pictella** Z., **Paltodora cytisella** Curt. — *Eupithecia orphnata* Bohatsch, anmäld av mig 1961 var felbestämd och skall utgå, **Biston betularius** L. togs i flera exemplar redan 1960 men kom aldrig med i min lista. *Epione vespertaria* F. står anmäld med ? för Gotska Sandön i Catalogus Insectorum III. Arten togs nu av mig på kapellängen i två exemplar.

V. om Idemoren och skild från denna, utom i norra ändan, av ett tallstråk och en dynås finns en långsmal dynsänka löpande i nord—sydlig riktning. Den är bevuxen med tät, högstammig aspskog med en undervegetation av hasselbuskar och några få idegranar. Aspstammarna är delvis täckta av lunglav (*Lobaria*). Denna dynsänka bildar en rätt väl avskild biotop, karakteriserad av sin skuggighet och fuktighet. Markvegetationen är kovall, gräs, sårläka och några andra örter. Jag tar mig friheten att kalla denna lokal hassel-aspmoren. Tills vidare har jag endast strykhåvat på dagen där, men det gav ändå ett par nyheter, nämligen **Rivula sericealis** Scop., och **Zanclognatha nemoralis** F. påfallande var här mängden av *Cidaria furcata* Thnbg., i oerhört variabel skepnad. Dessa vilade överallt på aspstammarna. 30 exemplar tillvaratogs. En iakttagelse, som i förbigående kan nämnas var, att här inne i skuggan sög ett flertal humlor ur kovallblommorna. Kanske var dessa rikare på nektar här än i den mera torra, öppna terrängen kring kapellängen, där jag aldrig sett en humla.

Tall-ljungskogen, som täcker större delen av ön, är en, vad gäller Lepidoptera, artfattig biotop. Här fås i huvudsak endast tallsvärmare, tallspinnare och tallmätare, *Rhyacia varia* Vill., *Ellopija fasciaria* L. (dels den vanliga rödaktiga, dels en nästan grå form), *Boarmia lichenaria* och *B. jubata*, *Scoparia*-arter, *Cacoecia piceana*, *Evetria pinicolana* och *E. pinivorana*.

Stranddynernas fauna karakteriseras framför allt av: *Agrotis vestigialis* Rott., *A. ripae* Hb., *Hyphilare lithargyrea* Esp., *Sideridis pallens* L., *Parastichtis sordida* Bkh., *Arenostola elymi* Tr., *Horisme vitalbata* Schiff., *Pempelia dilutella* Hb., *P. ornatella* Schiff. Bland mera enstaka fynd från denna typ av biotop kan nämnas **Hoplodrina blanda** Schiff. (Bredsand, Hamnudden), **Salebria faecella** Z., **Dioryctria mutata** Fuchs, **Scoparia merceurea** Hw.

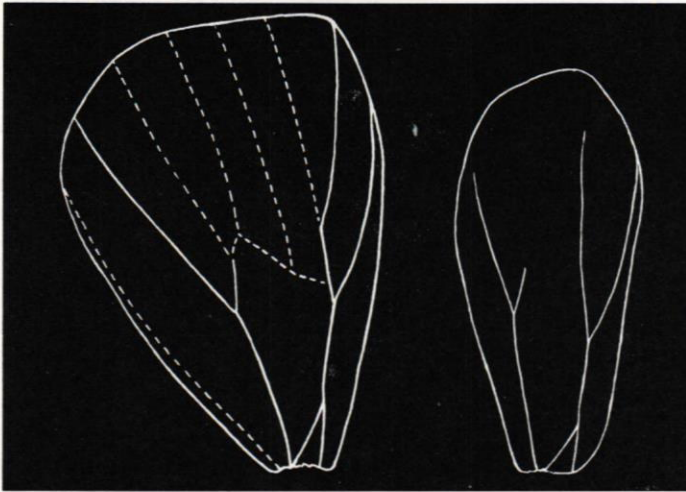

Fig. 2. Ribbteckning av abnorm vänster bakvinge hos ett exemplar av *Cidaria corylata* Thunb. från Gotska Sandön jämförd med motsvarande vinge av normalt utseende (till vänster). Den reducerade vingens ribbnät är inlagt med heldragna linjer på figuren av den normala vingen. Vingfransar ej tecknade. Se för övrigt texten.

Nära bostäderna vid norra fyren togs även en nyhet, nämligen ***Cidaria quadrifasciata*** Cl. Alla hittills nämnda arter kan tänkas höra hemma på ön sedan längre tid och ha funnit för sig lämpade biotoper. Ett par nyheter, som ej upptagits ovan, utgöres emellertid av arter, som med viss sannolikhet kan vara tillfälliga där. Detta gäller framför allt *Phytometra*-arterna ***bractea*** och ***pulchrina***. Släktets arter är ju kända som migrerare. Från ön är förut kända även *P. gamma* och *P. chrysitis*. Gammaflyet finns där varje sommar, men utgöres, liksom på svenska fastlandet, av en årlig invasion. *P. chrysitis* påträffades redan av Anton Jansson 1922 och har återfunnits av mig 1964. Arten torde emellertid knappast finna sina näringsväxter (*Urtica*, *Lamium*) på ön annat än vid fyrsamhället. Det är därför sannolikt att den immigrerar då och då för att försvinna igen efter högst ett par år. *P. bractea*, som togs av mig 1964 i 3 exemplar på vittskilda biotoper, tillhörde säkert en nyinvasion. Artens möjligheter att bli stationär på ön torde ungefär sammanfalla med dem för *chrysitis*. Samma förhållande gäller kanske *pulchrina* Haw., fastän dennas larv tycks vara mera polyphag.

Ett annat nyfynd var ***Arctia caja*** L. Att denna art skulle undgått att påträffas, om den tidigare funnits på ön, håller jag för mindre troligt. Exemplaret påträffades bland stranddynerna, vilket kanske kan anses signifikativt. Jag tror, att uppträdandet var tillfälligt.

Vid fångsttillfällena på ön gjordes ett par iakttagelser, som kan ha sitt intresse. Fångst vid kvicksilverlampa ger ju gott utbyte. Men alla arter tycks ej dras till lampan. Så erhöles av *Cidaria bilineata* L. och *C. tristata* L. ej ett enda exemplar vid lampa, fastän de vid håvning på dagen uppskrämdes i större antal på samma lokal. Samma sak gällde *Ortholitha chenopodiata* L. (4 ex.) och *C. alchemillata* L., en »nyhet» för ön (4 ex.). Varierande fångstmetoder är därför alltid att rekommendera. De nämnda arterna är alla så-

dana, som då och då kan ses flyga redan på eftermiddagen. De är därför möjligen mindre känsliga för det ultravioletta ljuset från lampan än senare flygande former.

Liksom vid tidigare insamlingar på ön tillvaratogs 1964 några avvikande exemplar av vissa arter. Så togs två hanar av *Boarmia roboraria* Schiff. med svartgrå grundfärg (ab. *infuscata* Stgr.) samt av *Bupalus piniarius* L. en ♂ med ljusbrun grundfärg samt en ♀, som är helt grå med endast ett mörkare kantparti på framvingen samt brunpuddrade vingribbor. Av *Cidaria corylata* Thnbg. togs en ♀ med en ytterst intressant ribbreduktion hos vänster bakvinge (se fig. 1—2), varvid vingen förvandlats till en smal flik. Här saknas samtliga mediaribbor samt första cubitalribban. Andra cubitalribban finns bibehållen, men axillarribban är försvunnen. Samtidigt har samma sidas framvinge något förstörats. Abnormiteten är intressant med tanke på, att det finns mätarsläkten, där bakvingen normalt är smal och har ett reducerat ribbnät, samtidigt som framvingen är ovanligt bred (*Lithostege*, *Anaitis*, *Lobophora*). Hos dessa är det emellertid endast den bakersta vingdelen, som reducerats. Även hos det här aktuella exemplaret har reduceringen gått fram över bakersta delen av vingen men dessutom över mittpartiet.

Några andra entomologer, som haft tillstånd att samla på ön, har välvilligt givit mig uppgift om sina fynd. Så har Karl Johan Hedqvist tagit följande nyheter för ön 8/8 1964: *Rhyacia umbrosa* Hb., *R. xanthographa* Schiff., *Enargia paleacea* Esp., *Calamia virens* L., som fanns rikligt på gräsmark inom fyrsamhället, *Scoliopteryx libatrix* L., *Eupithecia linariata* F. Dessutom anmäler Hedqvist, att det omkring 5 augusti fanns enorma mängder av tistelfjärilar vid stränderna. Dessa försvunno snart igen, och uppgifter finns om en liknande invasion till Finland vid samma tidpunkt.

Även Hans Hellberg har ett flertal nyfynd för ön från 19—30/6 1964, nämligen: *Cerastis rubricosa* Schiff., *Polia nana* Hufn., *Crymodes furva* Schiff., *Toxocampa craccae* Schiff., *Bapta temerata* Schiff.

Jan Höjer anmäler, att han tagit ett exemplar av *Catocala fraxini* L. på lampkupolen av norra fyren 16/8 1960. Han nämner även, att han där tagit flera exemplar av något rödvingat ordensfly, men han har ej kunnat finna beläggsexemplaren för artbestämning. Det är en svår fråga, om dessa stora nattflyn har hemort på ön eller ej. Det finns otvivelaktigt möjlighet för deras larver att livnära sig där, men det kan också hända, att de ha flugit dit från Gotland.

Stig Lundberg har samlat några fjärilar i augusti 1964. Av dessa är följande nyheter för ön: *Euxoa tritici* L., *Tholera popularis* F., *Apamea oculea* L., *Lygris testata* L. Av ovanstående samlares material har jag haft tillfälle att kontrollera bestämningen av Hedqvists och Lundbergs, de övrigas ej. Till de nämnda bidragsgivarna vill jag rikta ett varmt tack! Särskilt tacksam är jag emellertid för den möda, som Jägmästare Ingvar Svensson lagt ned vid bestämningen av materialets alla microlepidopterer (76 arter i 339 ex.).

Summary

It has turned out that the species *Horisme aemulata* Hb., which the author found in the island of Gotska Sandön in 1960, was not there accidentally, but is an, probably old, inhabitant of that island. Further there are named

some species "new" for the island, and species characteristic of particular biotopes. There is also mentioned a female of *Cidaria corylata* Thnbg. with a reduced hindwing.

Litteratur

- HANSON, B.: Bidrag till kännedomen om Gotska Sandöns fjärilfauna. I. Ent. Tidskr. 83 1962, p. 123—134.
- Bidrag till kännedomen om Gotska Sandöns fjärilfauna. II. *Horisme aemulata* Hb. (Lep. Geom.), ny art för Norden. De nordiska *Horisme*-arterna.
- JANSSON, A.: Die Insekten- Myriopoden- und Isopoden-Fauna der Gotska Sandön. Örebro 1925. 128 pp.
- Till frågan om Gotska Sandöns säregna insektfauna och därmed sammanhängande problem. Ent. Tidskr. 47 1926, p. 209—216.
- Supplement till Die Insekten- Myriopoden- und Isopoden-fauna der Gotska Sandön. Ent. Tidskr. 56 1935, p. 52—87.
- Fjärde resan till Gotska Sandön. I. Ent. Tidskr. 71 1950, p. 199—220.
- Fjärde resan till Gotska Sandön. II. Ent. Tidskr. 83 1962, p. 237—241.
- MJÖBERG, E.: Om en syd- och mellaneuropeisk relik insektfauna på Gotland och Öland jämte en del allmänna insektgeografiska spörsmål. Ent. Tidskr. 33 1912, p. 176—207.
- WIRÉN, E.: Bidrag till kännedom om Gotlands och Ölands coleopterfauna och dess invandring. I. Ent. Tidskr. 83 1962, p. 146—152.
- Bidrag till kännedom om Gotlands och Ölands coleopterfauna och dess invandring. II. Ent. Tidskr. 84 1963, p. 73—79.